

РОЗДІЛ 8

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.3

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-3/92>

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ПРИРІВНЮВАННЯ ДЕЯКИХ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ДО ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ

THE CRIMINAL-LEGAL MECHANISM OF EQUATION OF CERTAIN CORRUPTION CRIMINAL OFFENSES TO STATE TREASON

Антонюк А.Б., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Київський університет права Національної академії наук України

Демченко В.О., аспірант кафедри кримінального права та процесу
Київський університет права Національної академії наук України

В даній статті автором розглядається питання та проблематика посилення кримінальної відповідальності за вчинення корупційних кримінальних правопорушень під час воєнного стану в Україні. Корупція під час війни є однією із найбільш актуальних проблем, яку Україна зобов'язана вирішити задля досягнення перемоги. Розбудова кримінально-правової системи, що чітко встановлює які дії є кримінальними правопорушеннями та яка відповідальність встановлена за їх вчинення є запорукою законності та нормального функціонування держави. Норми Кримінального кодексу України, якими встановлена кримінальна відповідальність за вчинення корупційних злочинів є недостатньо суворими під час воєнного стану, адже суспільна небезпечність корупційних діянь значно зростає коли країна бореться за своє існування проти такого підступного та небезпечного ворога, при цьому, кримінально-правовий механізм притягнення осіб винних у вчиненні корупційних правопорушень потребує удосконалення.

До Верховної Ради України було подано низку законопроектів, що стосуються питання посилення кримінальної відповідальності за вчинення корупційних кримінальних правопорушень під час воєнного стану. При цьому, більшість цих законопроектів не відповідають вимогам кримінального права, зокрема в питаннях, що стосуються визначення об'єкта кримінально-правового правопорушення і включення статей, що передбачають відповідальність за корупційні кримінальні правопорушення до відповідних розділів Особливої частини Кримінального кодексу України. Така невідповідність створює загрозу виникнення колізій кримінально-правових норм, непослідовності в викладенні розділів та статей Кримінального кодексу України, що в свою чергу призведе до створення низки перешкод в притягненні осіб, винних у вчиненні корупційних кримінальних правопорушень до відповідальності. Водночас зміна кримінально-правових норм та посилення відповідальності за вчинення корупційних кримінальних правопорушень є необхідним в умовах воєнного стану для забезпечення законності та відповідності сучасним реаліям.

Ключові слова: корупція, корупційне кримінальне правопорушення, об'єкт кримінального правопорушення, об'єкт злочину, державна зрада, кримінальна відповідальність.

In this article, the author examines the issue and problems of strengthening criminal liability for the commission of corruption criminal offenses during the war in Ukraine. Corruption during the war is one of the most urgent problems that Ukraine must solve in order to achieve victory. The development of a criminal legal system that clearly establishes which actions are criminal offenses and which responsibility is established for their commission is a guarantee of legality and normal functioning of the state. The norms of the Criminal Code of Ukraine, which establish criminal responsibility for the commission of corruption crimes, are not strict enough during martial law, because the public danger of corrupt acts increases significantly when the country is fighting for its existence against such an insidious and dangerous enemy. At the same time, the criminal-legal mechanism for bringing persons guilty of corruption crimes needs improvement.

A number of draft laws were submitted to the Verkhovna Rada of Ukraine regarding the issue of strengthening criminal liability for committing corruption criminal offenses during martial law. At the same time, most of these draft laws do not meet the requirements of criminal law, in particular in matters related to the definition of the object of a criminal offense and the inclusion of articles providing for liability for corruption criminal offenses in the relevant sections of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine. Such inconsistency creates the threat of conflicts of criminal law norms, inconsistencies in the presentation of sections and articles of the Criminal Code of Ukraine, which in turn will lead to the creation of a number of obstacles in bringing persons guilty of corruption criminal offenses to justice. At the same time, changing criminal law norms and strengthening responsibility for committing corruption criminal offenses is necessary in the conditions of martial law to ensure legality and compliance with modern realities.

Key words: corruption, corrupt criminal offense, object of criminal offense, object of crime, treason, criminal liability.

Постановка проблеми. Посилення кримінальної відповідальності за вчинення корупційних кримінальних правопорушень під час воєнного стану відбувається шляхом внесення змін до статей Кримінального кодексу України. Серед багатьох державних діячів лунають заклики щодо прирівнювання корупційних правопорушень під час війни до державної зради, до Верховної ради України було подано цілу низку законопроектів, якими пропонується внесення відповідних змін до Кримінального кодексу України. Такі пропозиції потребують всебічного аналізу з точки зору кримінально-правової науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кримінально-правові механізми протидії корупційним кримінальним правопорушенням в Україні є досліджувалися такими науковцями, як В.М. Арманов, В.І. Березнер, М.Г. Киричко, В.М. Куц, А.В. Савченко, В.В. Осадчий, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, М.І. Хавронюк, Н.М. Ярмиш та інші.

Виклад основного матеріалу. До Кримінального кодексу України (далі – КК України) були внесені зміни у зв'язку із збройним нападом на Україну та введенням режиму воєнного стану. Ці зміни в основному стосува-

лися Розділу I Особливої частини КК України «Злочини проти основ національної безпеки України». Так, Законом № 2113-IX від 03.03.2022 року [1] статтю 111 КК України «Державна зрада» було доповнено частиною 2 – вчинення діяння в умовах воєнного стану, а також передбачено санкції за вчинення таких дій – позбавлення волі на строк п'ятнадцять років або довічне позбавлення волі, з конфіскацією майна. Цим же Законом було доповнено статтю 113 КК України «Диверсія» частиною 2 – вчинення діяння в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, а також передбачено санкції за вчинення таких дій – позбавлення волі на строк п'ятнадцять років або довічне позбавлення волі, з конфіскацією майна.

Розділ I Особливої частини КК України було доповнено статтю 111-1 згідно із Законом № 2108-IX від 03.03.2022 [2], яка передбачає відповідальність за колабораційну діяльність, статтю 111-2 згідно із Законом № 2198-IX від 14.04.2022 [3], яка передбачає відповідальність за пособництво державі-агресору, статтю 114-2 згідно із Законом № 2160-IX від 24.03.2022 [4] із змінами, внесеними згідно із Законом № 2178-IX від 01.04.2022, яка передбачає відповідальність несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Змін також зазнали статті Розділу VI Особливої частини ККУ, які стосуються кримінальних правопорушень проти власності. Так, Законом № 2117-IX від 03.03.2022 було посилено відповідальність за мародерство під час війни, яким частину 4 статей 185, 186, 187, 189, 190, 191 ККУ доповнено словами «чи в умовах воєнного або надзвичайного стану» Ряд змін зазнали також статті Розділу XIX Особливої частини ККУ які стосуються несення військової служби та вчинення військових злочинів під час війни [5].

Тобто, законодавцем було внесено ряд змін які стосуються криміналізації певних діянь та посилення кримінальної відповідальності та суворості покарання на період воєнного стану осіб, які своїми діями підривають обороноздатність нашої країни, мародерства, вчинення військових злочинів тощо.

При цьому подальшої криміналізації корупційних діянь та посилення відповідальності за їх вчинення під час військового стану шляхом внесення змін до Кримінального кодексу України здійснено не було.

Так, проектом Закону № 7348 від 04.05.2022 про внесення змін до КК України щодо посилення відповідальності за корупційні діяння під час дії воєнного стану [6] пропонувалося доповнити ст. 111 КК України, що передбачає відповідальність за державну зраду, частиною третьою, згідно з якою дії особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування привірюються до державної зради якщо остання у період дії воєнного стану та протягом одного року після його припинення чи скасування здійснить незаконне збагачення – набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активів, вартість яких більше ніж на шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян перевищує її законні доходи. Пропонувалося визначити санкцію покарання за такі дії у вигляді позбавлення волі на строк до п'ятнадцяти років або довічного позбавлення волі, з конфіскацією майна та з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю. Даний законопроект не пройшов експертизу в комітетах Верховної ради та не був рекомендований до внесення до порядку денного сесії.

Варто зазначити, що даним законопроектом фактично пропонувалося привірювати незаконне збагачення (відповідальність за яке передбачене у чинній ст. 368-5 ККУ) до державної зради (відповідальність за яку передбачена

статтею 111 КК України). Відповідно до примітки до статті 45 КК України «корупційними кримінальними правопорушеннями відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальні правопорушення, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 цього Кодексу. Кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 366-2, 366-3 цього Кодексу».

Тобто, злочин передбачений статтею 368-5 КК України не є корупційним або таким що пов'язаний з корупцією. В якості обґрунтування запропонованих змін у пояснювальній записці до проекту автор зазначив, що «прийняття відповідного Закону сприятиме підвищенню ефективності боротьби з корупцією та унеможливленню таких злочинних діянь в подальшому». При цьому ані зі змісту законопроекту, ані зі змісту супровідних документів до нього незрозуміло, чим тоді обумовлений вибір суб'єктом права законодавчої ініціативи того складу корупційного кримінального правопорушення, яке у період дії воєнного стану та протягом одного року після його припинення чи скасування пропонується визнавати державною зрадою адже незаконне збагачення за статтею 368-5 КК України не є корупційним або таким що пов'язаний з корупцією злочинном.

З огляду на те, що кожен склад кримінального правопорушення являє собою певну універсальну модель (конструкцію) суспільно небезпечного діяння та є сукупністю ознак, що характеризують його елементи а точне встановлення складу кримінального правопорушення є гарантією забезпечення законності та дотримання прав людини вважаємо що даний законопроект не відповідає принципам кримінального права(юридичної визначеності та неможливості бути притягненим за одне і те ж саме діяння більше одного разу) адже пропонується законопроектом редакція частини 3 статті 111 КК України була майже ідентичною статті 368-5 КК України, що створює колізію кримінально-правових норм.

Розмежувальною ознакою кримінального правопорушення за ст. 111 КК України зазвичай визнається мета вчинення державної зради, зокрема спричинення шкоди суверенітету, територіальній цілісності та недоторканості, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України, тоді як незаконне збагачення згідно зі ст. 368-5 КК України за своїм змістом обмежується виключно корисливою спрямованістю та характеризується метою набуття активів незаконного походження [7].

Варто зазначити, що Президент України в інтерв'ю журналістам повідомив, що Офісом Президента готується законопроект яким пропонуватиметься на період воєнного стану привірювати корупційні кримінальні правопорушення до державної зради. Проте станом на момент написання даної статті такий законопроект не поданий [8].

На даний час в Верховній Раді України зареєстрований Проект Закону № 9659 від 30.08.2023 про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо привірювання карності корупційних кримінальних правопорушень до державної зради на період воєнного стану в Україні. Даним законопроектом пропонується доповнити Кримінальний кодекс України статтею 111-3 «Вчинення корупційного кримінального правопорушення під час дії правового режиму воєнного стану». Дана стаття інкорпорує окремі склади корупційних кримінальних правопорушень, а саме привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем; нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням; зловживання владою

або службовим становищем; прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою; незаконне збагачення; зловживання впливом [9].

Тобто, даним законопроектом пропонується доповнити Кримінальний кодекс України окремою статтею, яка буде включати в себе основні склади злочинів за статтями 191, 210, 364, 368, 369, 368-5 до яких буде додано дві додаткові ознаки складу злочину, а саме – 1) вчинення під час дії правового режиму воєнного стану; 2) особою, яка займає відповідальне та особливо відповідальне становище. При цьому, відповідно до примітки до статті 45 КК України стаття 368-5 не відноситься до корупційних або пов'язаних з корупцією злочинів. Більш того, так як законопроектом створюється нова стаття в КК України яка буде включати в себе основні склади злочинів за статтями 191, 210, 364, 368, 369, 368-5 було б доцільно внести зміни також до примітки до статті 45 КК України додавши статтю 111-3.

Виникає питання доцільності віднесення корупційних правопорушень вчинених під час війни саме до Розділу I Особливої частини КК України з точки зору відповідності об'єкта кримінального правопорушення.

Об'єкт кримінального правопорушення як ознака складу кримінального правопорушення – це те, на що посягає кримінальне правопорушення, чому воно заподіює істотної шкоди або створює загрозу заподіяння істотної шкоди. КК України визначає, що він має своїм завданням «правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань забезпечення миру і безпеки людства» (ч. 1 ст. 1). Саме на вказані явища і посягають кримінальні правопорушення, заподіюючи їм істотної шкоди або створюючи загрозу її заподіяння. У кримінальних правопорушеннях, які одночасно посягають на два чи більше безпосередніх об'єкти, віді-

ляються основний (головний) безпосередній і додатковий безпосередній об'єкти. Основний безпосередній об'єкт знаходиться в межах родового об'єкта і є суспільними відносинами, на які в першу чергу посягає кримінальне правопорушення. Додатковий безпосередній об'єкт – це ті суспільні відносини, посягання на які здійснюється чи може здійснюватися одночасно з посяганням на основний безпосередній об'єкт.

Розділи Особливої частини КК України виокремлені саме по родовому об'єкту кримінального правопорушення. Розділ I Особливої частини КК України охоплює склади кримінальних правопорушень якими завдається шкода національній безпеці України як основному об'єкту кримінального правопорушення. Склади злочинів за статтями 191, 210, 364, 368, 369, 368-5 знаходяться в трьох різних розділах Особливої частини КК України, а отже мають різний об'єкт посягання, тому шкода національній безпеці в результаті їх вчинення завдається як додатковому безпосередньому об'єкту.

Висновки. Таким чином, підсилення кримінальної відповідальності за вчинення корупційних правопорушень під час воєнного стану в Україні є доцільним так як суспільна небезпечність таких дій в даний період зростає та може завдати шкоди національній безпеці. Проте, підсилення такої відповідальності повинно здійснюватися згідно з принципами та нормами кримінального права, зокрема тими що стосуються об'єкту кримінального посягання, так як дотримання вимог кримінально-правової техніки є запорукою відсутності колізій та прогалин у законодавстві, а отже, і ефективного притягнення винних осіб до відповідальності. Віднесення корупційних правопорушень вчинених під час воєнного стану до Розділу I «Злочини проти основ національної безпеки України» Особливої частини КК України з точки зору відповідності об'єкта кримінального правопорушення не відповідає принципам кримінального права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20#Text> (дата звернення: 18.03.2024).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text> (дата звернення: 18.03.2024).
3. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2198-20#Text> (дата звернення: 18.03.2024).
4. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2160-20#Text> (дата звернення: 18.03.2024).
5. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#Text> (дата звернення: 08.03.2024).
6. Картка законопроекту - Законотворчість. Електронний кабінет громадянина. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39559> (дата звернення: 08.03.2024).
7. ВРУ може посилити відповідальність за корупційні дії під час воєнного стану та у повоєнний період - Юридична Газета. Юридична газета – онлайн версія. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/vru-mozhe-posiliti-vidpovidalnist-za-korupciyni-diyi-pid-chas-voennogo-stanu-ta-u-povoenni-period.html>
8. Зеленський ініціює законопроект для прирівняння корупції до державної зради. Суспільне новини. URL: <https://suspilne.media/55917-zelenskij-iniciue-zakonoproekt-dla-pririvnanna-korupcii-do-derzavnoi-zradi/> (дата звернення: 08.03.2024).
9. Картка законопроекту - Законотворчість. Електронний кабінет громадянина. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42634> (дата звернення: 08.03.2024).